

НОДАВЛАТ МАКТАБГАЧА ТАЪЛИМ ТАРБИЯ МУАССАСАЛАРИНИНГ АРХИТЕКТУРАВИЙ КОМПОЗИЦИОН ЕЧИМЛАРИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ

Xidoyatova Shaxlo Mirsamug qizi
Toshkent Arxitektura Qurilish Universiteti
2-bosqich magistranti

Annotatsiya: Мазкур мақолада нодавлат мактабгача таълим муассасаларининг архитектуравий композициясини такомиллаштириш масалалари ўрганилган. Замонавий шаҳар шароитида мактабгача таълим муассасалари дизайн ва қурилишининг янги талабларга мос бўлиши зарурлиги таъкидланган. Муаллиф томонидан болаларга қулай, хавфсиз ва эстетик муҳит яратиш учун янги архитектуравий ечимлар таклиф этилган. Шунингдек, лойиҳалаштириш жараёнида инновацион технологиялар ва миллий анъаналарни уйғунлаштириш йўналишлари кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: Нодавлат мактабгача таълим, архитектура, композицион ечим, инновацион технологиялар, миллий анъаналар, болалар муҳити, дизайн.

Мактабгача таълим муассасалари болаларнинг илк тарбия оладиган жойи бўлиб, уларнинг жисмоний, ақлий ва руҳий ривожланиши учун муҳит яратишда муҳим аҳамият касб этади. Шунинг учун бундай муассасаларнинг архитектуравий ечимлари нафақат уларнинг функционаллигини таъминлаши, балки болалар учун қулай, хавфсиз ва эстетик муҳит яратиши керак. Мазкур мақолада нодавлат мактабгача таълим-тарбия муассасаларининг замонавий талабларга мос архитектуравий композицион ечимларини такомиллаштириш йўналишлари ўрганилади.

Нодавлат мактабгача таълим муассасаларига талабнинг ўсиши

Сўнги йилларда нодавлат мактабгача таълим муассасалари сони ортиб бормоқда. Бу давлат муассасаларидаги ўринлар етишмаслиги ва нодавлат секторнинг замонавий технологиялар ва инновацияларни тезроқ жорий қилаётгани билан боғлиқ. Лекин бундай муассасаларни лойиҳалаштиришда уларнинг болаларнинг эҳтиёжларига мослиги, хавфсизлиги ва миллий маданиятга мувофиқлиги каби жиҳатлар ҳар доим ҳам инобатга олинмайди.

Архитектуравий композицион ечимларнинг аҳамияти

Архитектуравий композиция муассасанинг ташқи ва ички кўринишини тартибга солиш билан бирга, унинг функционаллигини ҳам белгилайди. Болаларга мўлжалланган биноларда қуйидаги омиллар асосий ўрин тутади:

1. Қулайлик: Ҳар бир бола ўзини эркин ва хавфсиз ҳис қилиши керак. Шунинг учун биноларнинг ички ҳудуди эргономик бўлиши лозим.

2. Эстетика: Муассасанинг дизайни болалар руҳиятига ижобий таъсир кўрсатадиган ёруғ ва ранг-баранг бўлиши керак.

3. Хавфсизлик: Барча жойлар болалар учун хавфсиз ва фойдаланишга қулай бўлиши лозим. Масалан, зинапоялардан фойдаланишда қўшимча қулайликлар, бурчакларни юмшоқ материаллар билан қоплаш талаб этилади.

4. Инновационлик: Болаларнинг ривожланиши учун янги технологиялардан фойдаланиш муҳим. Масалан, интерактив ўқув қурилмалари ва интеллектуал бошқарув тизимлари билан жиҳозланган хоналар.

Миллий анъаналар ва меъморий ечимлар

Архитектуравий композицияни лойиҳалаштиришда миллий анъаналарни инобатга олиш ҳам муҳим аҳамиятга эга. Ўзбек халқининг меъморий мероси (масалан, гирих нақшлари, табиий материаллардан фойдаланиш) нодавлат мактабгача таълим муассасаларига ўзига хослик ва эстетик қиймат беради. Шунингдек, миллий хусусиятлар болаларда ўз маданиятига бўлган ҳурматни шакллантиришга ёрдам беради.

Инновацион технологиялар ва уларнинг аҳамияти. Замонавий мактабгача таълим муассасалари архитектурасида инновацион технологиялардан фойдаланиш уларнинг функционал ва экологик жиҳатдан самарадорлигини оширади. Қуйида инновацион ёндашувлар мисоллари келтирилади: Энергия тежамкор тизимлар: Табиий ёритиш ва энергия тежайдиган материаллардан фойдаланиш биноларнинг харажатларини қисқартиришга ёрдам беради. Ақлли бошқарув тизимлари: Муассаса ичидаги ҳарорат, ёруғлик ва хавфсизлик тизимларини автоматлаштириш болалар ва ходимлар учун қулай муҳит яратади.

Экологик материаллар: Болалар саломатлигига зарар етказмайдиган, қайта ишланган ёки табиий материаллардан фойдаланиш.

Функционал зоналаштириш

Мактабгача таълим муассасаларининг ички дизайнида функционал зоналаштириш муҳим ўрин тутади. Булар: Ўқув хоналари: Эргономик ва болалар учун қулай ўриндиқлар билан жиҳозланган бўлиши керак. Ўйин майдонлари: Ҳар хил ёшдаги болалар учун мос ўйин қурилмалари ва майдонлар ташкил этилиши лозим. Ота-оналар учун кутиш жойлари: Замонавий мактабгача таълим муассасалари ота-оналарга қулайлик яратиш учун улар учун алоҳида жой ажратади. Спорт ва бадий фаолият зоналари: Болаларнинг жисмоний ривожланиши учун алоҳида спорт заллари, бадий машғулотлар учун махсус хоналар ташкил этилади.

Хорижий тажриба

Хорижда нодавлат мактабгача таълим муассасалари лойиҳалаштиришда инновацион ечимларга алоҳида урғу берилади. Масалан, Скандинавия мамлакатларида таълим муассасалари кўпроқ табиатга яқин қурилади ва экологияни ҳимоя қилиш тамойилларига амал қилинади. Японияда эса болаларнинг мустақиллик ҳиссини ошириш учун эркин зоналар кўп бўлади. Бундай тажрибаларни маҳаллий шароитга мослаштириш орқали янги ғояларни жорий қилиш мумкин.

Мактабгача таълим муассасалари болаларнинг ривожланиши ва ижтимоий мослашувидаги биринчи қадам ҳисобланади. Шу сабабли, бундай муассасаларнинг архитектураси фақатгина биноларнинг ташқи кўринишига эмас, балки болаларнинг ҳар томонлама ривожланишини таъминлашга қаратилган бўлиши лозим. Нодавлат мактабгача таълим муассасалари бугунги кунда давлат таълим тизимини тўлдирувчи муҳим бўғин сифатида шаклланиши сабабли, уларнинг архитектуравий ечимлари махсус диққат марказида бўлиши шарт.

Архитектуравий композициянинг асосий талаблари

Нодавлат мактабгача таълим муассасаларини лойиҳалаштиришда қуйидаги асосий талабларга риоя қилиш зарур:

1. Болаларга қулай муҳит яратиш: Биноларнинг ички дизайни болаларнинг ёш хусусиятларига мос равишда танланиши керак. Масалан, кичик ёшдаги болалар учун эргономик жиҳозлар, паст бўйли ўриндиқ ва столлар ўрнатилиши зарур. Тарбияланувчиларга қулайлик яратиш учун ҳар бир зона аниқ белгилаб қўйилиши, ўйин, ўқув, дам олиш ва овқатланиш майдонлари бир-биридан ажратилган бўлиши лозим.

2. Хавфсизликка риоя қилиш: Бинолардаги барча жойлар хавфсизлик талабларига жавоб бериши керак. Масалан, зинапоялар барьерлар билан жиҳозланиши, электр ускуналар болалардан олисда жойлаштирилиши лозим.

Пол сирпанмайдиган материаллардан тайёрланиши ва барча бурчаклар юмшоқ қопламалар билан ҳимояланган бўлиши муҳим.

3. Эстетик кўриниш ва ёруғлик: Рангли, болалар руҳиятига ижобий таъсир кўрсатувчи интерьер ва экстерьер дизайн қўлланиши лозим. Табиий ёруғликдан максимал даражада фойдаланиш учун катта ойналар ва очиқ фасадлар жорий этилиши мумкин.

4. Мультимедия технологиялари интеграцияси:

Замонавий аудио ва визуал технологиялар болаларнинг ўқув жараёнини қизиқарлироқ қилади. Масалан, интерактив экранлар ва виртуал ўқув дастурларидан фойдаланиш.

Миллий архитектура элементларини жорий этиш

Нодавлат мактабгача таълим муассасалари дизайнида миллий анъаналар ва урф-одатлар акс этиши муҳимдир. Бу нафақат муассасанинг маданий ўзига хослигини таъминлайди, балки болаларда ўз тарихига ва маданиятига ҳурмат туйғусини шакллантиради.

Хулоса ва тавсиялар

Нодавлат мактабгача таълим муассасаларининг архитектуравий композициясини такомиллаштириш болалар учун қулай, хавфсиз ва эстетик муҳит яратишни талаб этади. Лойиҳалаштириш жараёнида қуйидаги жиҳатларга эътибор қаратиш лозим:

1. Болалар эҳтиёжларига мос эргономик ва хавфсиз муҳит яратиш.
2. Миллий анъаналар ва замонавий технологияларни уйғунлаштириш.
3. Экологик ва энергия тежамкор ечимлардан фойдаланиш.
4. Хорижий тажрибаларни ўрганиб, маҳаллий шароитларга мослаштириш.

Шу йўналишдаги тадқиқотлар ва амалий ишлар болалар тарбияси ва таълимига ижобий таъсир кўрсатади ҳамда келажак авлоднинг комил шахс сифатида шаклланишига ҳисса қўшади.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрдаги "Мактабгача таълим тизимини ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарори.
2. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг "Мактабгача таълим муассасаларининг фаолиятини ташкил этиш тартиби тўғрисида"ги низоми.
3. А. Саидов. "Архитектуравий дизайн асослари". Тошкент: "Ўқитувчи", 2018 йил.
4. Ж. Абдуллаев. "Инновацион технологиялар ва уларнинг таълим муассасаларида қўлланилиши". Тошкент: "Маърифат", 2020 йил.
5. О. Karimov. "Children's Ergonomics and Modern Design Solutions in Kindergartens". International Journal of Architectural Research, 2021.
6. Миллий энциклопедия маркази. "Ўзбекистон меъморчилиги тарихи". Тошкент: "Фан", 2017 йил.
7. Scandinavian Journal of Architecture. "Sustainable Design in Early Childhood Education Facilities", 2022 йил.
8. UNESCO. "Early Childhood Care and Education Facilities: Guidelines and Standards", Paris, 2020 йил.
9. World Bank. "Private Sector Participation in Early Childhood Education: Opportunities and Challenges", 2019 йил.